

**GEOGRAFIYA FANIDAN SINFDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA
O‘QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI
RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK OMILLAR**

Shonazarova Sevara Rashidovna
Temiz pedagogika instituti o`qituvchisi

Beg‘amova Sabina Najmiddin qizi
Boshlang`ich ta`lim fakulteti
talabasi 22-12 guruh talabasi
+998938996767

Annotatsiya. Ushbu maqolada geografiya ta'limining samaradorligini oshirish, geografiya o'qituvchisining pedagogik mahorati hamda geografiya ta'limida o'quvchilarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Geografiya ta'limi, sinfdan tashqari ishlar, kreativ qobiliyat, ijodkorlik, zamonaviy ta'lim metodlari.

Аннотация. В данной статье освещаются вопросы повышения эффективности географического образования, педагогического мастерства учителя географии, организационной внеурочной деятельности по развитию творчества учащихся в географическом образовании.

Ключевые слова: Географическое образование, внеурочная деятельность, творческие способности, креативность, современные методы обучения.

Abstract. This article highlights the issues of improving the effectiveness of geography education, pedagogical skills of the geography teacher, and organization of extracurricular activities in the development of students' creativity in geography education.

Key words: Geography education, extracurricular activities, creative ability, creativity, modern educational methods.

Geografiya ta'limi ham boshqa fanlardagi singari pedagogika va didaktika bilan chambarchas bog'liq bo'lib zamonaviy o'zgarishlar va talablar natijasida takomillashib o'zgarib bormoqda. Professor X.Vaxobov o'zining "Geografiya o'qitish metodikasi" o'quv qo'llanmasida shunday fiklar bildiradi: "Geografiya ta'limi deganda o'quvchilarga tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy komplekslarning tuzilishi

va asosiy qonuniyatlari haqida bilimlar beradigan geografiya fanlari tizimiga aytiladi” [4; 38-b.]. Geografiya ta’limining samarali bo’lishi avvalo geografiya fani o’qituvchisining pedagogik mahoratiga, tajribasiga bog’liqdir. Geografiya ta’limi metodikasi bo’yicha ilmiy izlanishlar olib borgan olimlar A.S.Abduvoxidov., Z.A.Ganiyevlarning ta’kidlashicha geografiya fani o’qituvchisi o’quvchi-yoshlarga ham tabiiy geografiya, ham ijtimoiy-iqtisodiy geografiya asoslarini o’zida mujassamlashtirgan yagona o’quv 50 fani ekanligini inobatga olgan holda kasbiy kompetentsiyaviy yondashuvni amalga oshirishi zarur [1; 49-52-b.].-geografiya faniga oid xususiy kompetensiyalar, bevosita kompetentsiyaviy yondashuvga asoslangan DTSda o’rin olgan bo’lib, bitiruvchilarning bilim, ko’nikma va malakalariga qo’yilgan talablarda ifodalangan; -tayanch kompetensiyalardan, masalan, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish uchun innovatsion ta’lim texnologiyalarini qo’llash jarayonida o’quvchi tegishli mavzu bo’yicha o’z fikrini og’zaki va yozma tarzda bayon qilishi, o’zaro muloqotga kirishish, o’z fikrini himoya qila olishi va boshqalarni ishonтира olishi, ziddiyatli vaziyatlardan chiqib keta olish kabi ko’nikmalarni shakllantirish;- geografik axborot tizimi bilan ishlash kompetensiyasini shakllantira borishni har bir o’tilgan mavzuni mustaqil tarzda mustahkamlash jarayonida amalga oshirish, ya’ni mavzu bo’yicha o’z ustida ishlab, kompyuter, internetdan, GIS kabi axborot manbalaridan samarali foydalana olish va ma’lumotlarni qayta ishlash, ma’lumotlar bazasini yarata olish, mediavositalardan zarur bo’lgan axborotlarni topa olish va qayta ishlash, bo’yicha ko’nikma va malakalarni shakllantirish. Geografiya ta’limining samaradorligini oshirishda zamonaviy ta’lim metodlari va vositalari bilan bir qatorda sinfdan tashqari ishlarning ahamiyati ham katta. Ayniqsa, o’quvchilarning ijodkorlik faoliyatlarini rivojlantirishda sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish va olib borish maqsadga muvofiqdir. O’quvchilarning ijodkorlik faoliyatlarining rivojlanishi, shuningdek, fanga bo’lgan qiziqishining ortishi o’qituvchi tomonidan sinfdan tashqari ishlarni qanchalik samarali tashkil etishiga bog’liq.

Geografiya fani bo’yicha sinfdan tashqari ishlarning bir necha turlari mavjud bo’lib, o’quvchilar dars davomida to’liq o’zlashtira olmagan materiallarni aynan sinfdan tashqari ishlarda o’zlashtirishlari mumkin. Geograf olimlar X.Vaxobov., N.R.Alimkulov., N.B.Sultonovalarning fikriga ko’ra sinfdan tashqari ishlarning asosiy maqsadi o’quvchilarni har tomonlama barkamol rivojlantirishdan iborat bo’lib, fan bo’yicha olgan bilimlarini chuqurlashtirish, ularda bilishni faollashtirishdan iborat. Shuningdek, sinfdan tashqari ishlar maktabda olib

boriladigan tarbiyaviy ishlarning davomi hisoblanib, o'quvchilarning shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi [3; 69-70-b.].

Geografiya fanidan o'quvchilarning kreativligini rivojlantirish uchun tashkil etiladigan sinfdan tashqari ishlarning ta'limiy va tarbiyaviy 51 vazifalari ajratilib, bu vazifalar geografiya ta'limining umumiy maqsadi va vazifalaridan kelib chiqib belgilanadi. O'quvchilarning nafaqat kreativligini, balki ularda o'zaro do'stona munosabat, hamkorlik, mehnatsevarlik, Vatanga muhabbat hamda biror kasbni egallashga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar va mustaqil idrok qilish jarayonida o'quvchilarning intellektual – ijodiy mahsulot ustida ishlashi amalga oshirilib, o'qituvchi o'quv jarayonini boshqarar va nazorat qilar ekan, ayni vaqtda o'z o'quvchilarida kreativlikni, jumladan, kreativ – intellektual - ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradi [5; 72-b.].

Shuningdek, sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilar darsdagidek qat'iy talablar doirasidan biroz chiqib, ancha erkin, mustaqil faoliyat olib boradilar. Sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilar o'zlarining o'qituvchiga ma'lum bo'lmagan qobiliyatlarini namoyon qilishlari mumkin. Shu orqali o'qituvchi ulardagi kreativlik qobiliyatlarini seza olishi va shunga ko'ra uni rivojlantirishlari zarur bo'ladi. Sinfdan tashqari olib boriladigan ishlar o'quvchilarning milliy istiqlol ruhida tarbiyalash sohasida olib boriladigan ishlarning davomi hisoblanib, bunday ishlar ta'lim-tarbiya maqsadlariga mos kelishi kerak. O'quvchilar tabiatdagi turli jarayon va hodisalarni, dunyoda ro'y beradigan voqealarni ko'proq bilishga qiziqadilar, bunday vazifani sinfdan tashqari ishlar orqaligina hal qilish mumkin. Geografiya fanidan olib boriladigan sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarni tabiiy–geografik voqealar, hodisalar hamda insoniyat hayotiga doir qiziqarli faktlar, ma'lumotlar va ko'nikmalar bilan qurollantiradi. Ayniqsa, o'quvchilar bilan tabiat qo'yniga, ishlab chiqarish korxonalariga ekskursiyalar uyushtirish o'quvchilarning fanga va o'qib o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshiradi.

O'quvchilarga dars davomida tushunarsiz bo'lib qolgan materiallar yoki faqat o'qituvchi bergan matnli ma'lumotlar sinfdan tashqari ishlarda ko'z bilan ko'rib, ular haqida eshitish imkoniyati paydo bo'ladi va ushbu ma'lumotlar uzoq vaqt xotiralarida saqlanib qoladi. Geografiya ta'limida sinfdan tashqari ishlarning eng muhim yana bir xususiyatlaridan biri uning turli xil didaktik o'yinlar va qiziqarli geografik savollardan foydalanib tashkil qilinishidir. Bu o'quvchilarning ijodiy faoliyatlarining samarali bo'lishiga olib keladi. Geografiya fani bo'yicha sinfdan tashqari ishlar nazariy va ilmiy yo'nalishlarga ega bo'lib, o'quvchilar turli xil tabiiy

va iqtisodiy topshiriqlarni darsdan tashqari vaqtlarda ham bajarishi mumkin. Sinfдан tashqari ishlarni tashkil etishda o'quvchilar soni va uyushtirish shakllariga ko'ra hilma-xil shaklda tashkil etish lozim.

Zamonaviy geografiya ta'limida sinfdan tashqari ishlarning bir nechta turlari keng tarqalgan bo'lib, ular orqali o'quvchilarning kreativ qobiliyatlari rivojlantirilishiga erishilmoqda [2; 84-b.]. Sinfдан tashqari ishlarni tashkil qilish geografiya fani o'qituvchisidan chuqur bilim, pedagogik mahorat, tajribalarni talab etadi. Bunday ishlarni tashkil etishda o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchilarning faolligini, tashabbuskorligini qo'llab-quvvatlash, ular tomonidan bildirilgan yangi g'oyalar, fikrlarni rag'batlantirish, ularga yo'l-yo'riqlar ko'rsatish hamda ularda mas'uliyatlilikni oshirishdan iboratdir.

Dars jarayonida ayrim o'quvchilar har xil sabablarga ko'ra o'zlarini namoyon eta olmaydilar. Sinfдан tashqari ishlarda esa ulardagi turli xil qobiliyatlar namoyon bo'lishiga sharoit yaratiladi. Xususan, ularning kreativ qobiliyatlari rivojlanishiga zamin yaratiladi. Amerika psixologlari A.Karnikau va N.Makelroularning fikriga ko'ra shaxs manbani o'qiganda – 10%, ma'lumotni, eshitganida – 20%, jarayonni ko'rganda – 30%, jarayonni ko'rib, ular to'g'risida ma'lumot eshitganda – 50%, amalda bajarganlarida esa bundanda ko'proq hajmdagi ma'lumotlarni yodda saqlab qoladi.

Bundan xulosa qilish mumkinki, zamonaviy geografiya ta'limida sinfdan tashqari mashg'ulotlardan samarali va o'rinli foydalana olish zarur. Zero, zamonaviy o'quvchilar - bu yuqori texnologiyalarning farzandlari, faqatgina darslik bilan chegarangan darslar ular uchun qiziqarsiz va tushunarsiz bo'lib qolishi mumkin. Bunday vaziyatda o'qituvchi o'zgaruvchan voqelikka moslashishni, darsdan tashqari noan'anaviy usullar, metodlardan maqsadli foydalanishi lozim. Sinfдан tashqari ishlar o'quvchilarda o'z-o'zini namoyish etishlari uchun eng yaxshi imkoniyat hisoblanadi.

Geografiya ta'limida sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish texnologiyasiga quyidagi talablar qo'yiladi:

- o'quvchilarning motivatsiyasi, emotsional-xissiy kayfiyatiga e'tibor qaratish;
- o'quvchilarning kreativlik, ijodkorlik qobiliyati, intellektual salohiyati va imkoniyatlaridan foydalanish;
- tabiiy-geografik bilimlarni o'zlashtirish davomida o'quvchilarni faol intellektual - ijodiy jarayonga jalb qilish orqali ularning mos intellektual-ijodiy mahsulot ustida ishlash jarayonida o'z kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishga erishish;

- bu jarayonda alohida faollik ko'rsatgan, ijodkor o'quvchilarni rag'batlantirish. Xulosa sifatida aytish mumkinki, geografiya ta'limida sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarning mustaqil fikr yuritish, mustaqil xulosalar chiqarish, o'z-o'zini namoyon qilish hamda kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda eng muhim vositalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduvoxidov A.S., Z.A.Ganiyev. "Geografiya ta'limi metodikasi". Samarqand.: 2021 yil. 49-52 b.
2. Abdullayeva D.N., Methodological aspects of the use of computer technologies in teaching geography // *Yeuropean journal of research and reflection ineducational sciences.*, Volume 8 Number 8, 2020 Part III. rr-84-88.
3. Vaxobov X., N.R.Alimkulov., N.B.Sultonova. Geografiya o'qitish metodikasi., Toshkent: - "Nodirabegim" nashriyoti. 2021 yil. 69-70-b.
4. Vaxobov X. Geografiya o'qitish metodikasi., Toshkent.: Universitet, 2000. – 38-b.
5. Shonazarova, S. . . (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIIY GEOGRAFIK FANLARNING NAZARIY MUAMMOLARI. *Наука и технология в современном мире*, 2(22), 4–6.
<https://inacademy.uz/index.php/zdift/article/view/22756>
6. Sh. N. Khazratkulova. (2023). EDUCATION DIRECTED TO STUDENTS IN TEACHING THE SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY GRADES DISTINCTIVE ASPECTS. *Academia Science Repository*, 4(04), 644–646. Retrieved from
7. Xazratkulova, S., & Abdiraxmonov, S. (2023). ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA TA'LIM-TARBIYANING O'RNI. Interpretation and researches, 2(1).
8. Хазраткулова Ш.Н. «Совершенствование методов воспитания на занятиях в начальных классах». Международной научно-практической конференции. АЭТЕРНА. УФА. 1 августа 2022 г.
9. Lobar Mukhtarova, & Shahnoza Isakova. (2023). METHODOLOGY OF SPEECH DEVELOPMENT OF VISUALLY IMPAIRED STUDENTS. *Academia Repository*, 4(10), 360–371. Retrieved from
10. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna, & Saidakhmatova Nafisa Soatmurod kizi. (2023). DEVELOPMENT OF READING UNDERSTANDING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Academia Science Repository*, 4(04), 18–22. Retrieved from.
11. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>